

ПРОФЕСІЙНА САМОІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Митрофанова С.С. Професійна самоідентичність як складова самосвідомості майбутніх психологів. У роботі представлено результати порівняльного аналізу показників самооцінки та самоідентичності студентів із психологічною та непсихологічною базовою освітою. Застосування методики «Хто я?» М. Куна і Т. Макпартленда та методики самооцінки особистості (С.А. Будассі) дозволило зробити висновок про те, що переживання різного життєвого досвіду, який вплинув на вибір професії та форму продовження навчання (профільна чи непрофільна вища освіта) суттєво впливає на показники самооцінки студентів: вибір профільної психологічної освіти сприяє формуванню адекватної самооцінки, вибір непрофільної психологічної освіти пов'язаний з переважанням неадекватно завищеної самооцінки.

Ключові слова: базова вища освіта, психологи, самосвідомість, самооцінка, самоідентичність, студенти.

Митрофанова С.С. Профессиональная самоидентичность как составляющая самосознания будущих психологов. В работе представлены результаты сравнительного анализа показателей самооценки и самоидентичности студентов с психологическим и непсихологическим базовым образованием. Применение методики «Кто я?» М. Куна и Т. Макпартленда и методики самооценки личности (С.А. Будасси) позволило сделать вывод о том, что переживания разного жизненного опыта, который повлиял на выбор профессии и форму продолжения обучения (профильная или непрофильная высшее образование), существенно влияет на показатели самооценки студентов: выбор профильного психологического образования способствует формированию адекватной самооценки, выбор непрофильной психологического образования связан с преобладанием неадекватно завышенной самооценки.

Ключевые слова: базовое высшее образование, психологи, самосознание, самооценка, самоидентичность, студенты.

Постановка проблеми. Відомо, що ідентичність (ідентичність его, за Е. Еріксоном) – це результат активного рефлексивного процесу, що відображає справжні уявлення суб'єкта про себе, власний шлях розвитку і супроводжується відчуттям особистісної визначеності й цілісності, що дає можливість суб'єкту сприймати своє життя як досвід тривалості й безперервності свідомості, єдності життєвих цілей і повсякденних вчинків. Сказане в повній мірі стосується професійної ідентичності майбутніх психологів – фахівців соціономічної групи професій, на яких покладається надзвичайно складне завдання збереження психологічного здоров'я суспільства. Відтак, перед вищою школою постає відповідальність за формування професійної самосвідомості майбутніх психологів як інтегральної сутності багатьох процесів і змістових компонентів.

Новітнім освітнім трендом останніх років стало здобуття вищої освіти (другого, магістерського рівня) за спеціальністю, відмінною від базової. Закону України «Про вищу освіту», «післядипломна освіта включає здобуття другої (наступної) вищої освіти – здобуття ступеня бакалавра (магістра) за іншою спеціальністю на основі здобутої вищої

освіти не нижче ступеня бакалавра та практичного досвіду» [6]. Можна тлумачити це положення як професійне навчання, спрямоване на опанування іншою професією працівниками, які здобули первинну професійну підготовку. Це означає, що здобувати другу вищу (зокрема, психологічну) освіту приходять люди переважно з відповідним рівнем базової освіти, певним життєвим досвідом, проте з очевидно не сформованою психологічною самосвідомістю, що являє собою вагому проблему як для студента, так і для закладу вищої освіти. У зв'язку з цим науковий інтерес полягає у виявленні спільного чи відмінного у професійній самосвідомості, самоідентичності та самооцінці студентів-майбутніх психологів із психологічною (ПБО) та непсихологічною (НБО) базовою освітою.

Аналіз останніх публікацій. К. Ясперс репрезентує самосвідомість як процес, структурований згідно з декількома параметрами: «Свідомість «Я» має чотири формальні ознаки: відчуття діяльності – усвідомлення себе як активної істоти; усвідомлення своєї єдності: в кожен момент я усвідомлюю, що я єдиний; усвідомлення власної ідентичності: я залишаюся тим, ким був завжди; усвідомлення того, що «Я» відмінне від решти світу, від усього, що не є «Я» [9].

Г.М. Свіденська використовує поняття «самосвідомість» як родове, яке вбирає в себе як процесуальні, так і структурні характеристики. Термін «рефлексія», «самопізнання», «уявлення про себе» відображують когнітивну сторону самосвідомості; «ставлення до себе» й «самооцінка» – емоційну сторону [7].

Згідно з поглядами М.Й. Боришевського, самооцінка, поряд із рівнем домагань, соціально-психологічними очікуваннями та їх інтегральною формою – образом «Я» – складають структуру самосвідомості [2].

Одним із процесів самосвідомості, виділених І.І. Чесноковою, є емоційно-ціннісні переживання, в яких втілюються ставлення суб'єкта до того, що він знає, розуміє, «відкриває» щодо себе. Таке переживання може перебігати у вигляді безпосередньо-емоційної реакції, або в «інактуальній формі», коли жива емоційна реакція відсутня й замінюється оцінним судженням, за яким стоїть згорнута, колись пережита емоція. Іноді «інактуальна форма» переживання існує на рівні інтуїтивного почуття, яке також має під собою ґрунт пережитого емоційного досвіду, переживання, тому що саме через нього усвідомлюється ціннісний зміст для суб'єкта власних різних ставлень до себе, вони виступають своєрідним критерієм позитивної або негативної сигнальності форм ставлення до себе. Існує взаємозв'язок і взаємовплив між ставленням до себе і самопізнанням. У процесі самопізнання виникає ставлення до себе; сформувавшись у тій чи іншій формі, самоставлення впливає на весь процес самопізнання, визначаючи його специфіку, спрямованість та індивідуальний, особистісний відтінок. «Результати інтегративної роботи у сфері самопізнання, з одного боку, та у сфері емоційно-ціннісного ставлення до себе – з іншого, поєднуються в особливе утворення самосвідомості особистості – у її самооцінку» [8, с. 120].

Конкретизуючи вищезазначене у сфері професійної підготовки психологів в закладах вищої освіти, необхідно торкнутися таких аспектів. Професійна Я-концепція психолога є уявленням особистості про себе як психолога, що складається з ідеального образу «Я-професіонал», реального образу Я, дзеркального Я та професійної самооцінки. Професійна самооцінка залежить від оцінки інших фахівців, тому можлива вчасна поява прагнення відповідати очікуванням значущих інших професіоналів. Рефлексія цього ставлення відбувається на рівні Я-дзеркального [3].

І.П. Андрійчук, досліджуючи питання формування позитивної Я-концепції студентів-психологів у процесі навчання в закладі вищої освіти, пропонує власну модель особистості психолога, що включає в себе необхідні особистісні якості та риси і все це автор поєднує у поняття позитивна Я-концепція. Показниками позитивної Я-концепції, на думку автора, є сталість та адекватність самооцінки, домінування інтернальних тенденцій локусу контролю, високий рівень самоповаги, відсутність особистісної тривожності та внутрішньоособистісних проблем [1].

Формулювання мети і завдань статті. Метою цього дослідження є порівняльний аналіз показників самооцінки та самоідентичності студентів із психологічною (ПБО) та непсихологічною (НБО) базовою освітою.

Завдання дослідження:

1. вимірювання самооцінки досліджуваних у проєкції на ідеальний та реальний образ психолога за методикою самооцінки особистості (С.А. Будассі);
2. виявлення професійної самоідентичності із застосуванням методики «Двадцять тверджень» М. Куна і Т. Маркпартленда;
3. порівняльний аналіз самооцінки студентів із психологічною та непсихологічною базовою освітою.

Виклад методики і результатів дослідження. У дослідженні було використано такі методики: методика «Хто я?» М. Куна і Т. Макпартленда та методика самооцінки особистості (С.А. Будассі). Перша була створена для вивчення установок індивіда на себе і є одним з найпопулярніших і затребуваних методів дослідження різних аспектів і видів ідентичності. За допомогою даної методики досліджуються статеві, гендерні, вікові, етнічні (національні), сімейні, професійні, особистісні та інші самоідентичності. Методика широко використовується для виявлення змістових характеристик ідентичності: перш за все когнітивних, а також ціннісно-мотиваційних, афективних, поведінкових. Являє собою вільні самоописи з наступною контент-аналітичною обробкою, тобто відноситься до методів нестандартизованих самозвітів, що мають свої плюси (можливість аналізувати самоопис і самоставлення, виражене мовою самого суб'єкта) і мінуси (складність самоопису, неоднозначність інтерпретації). У методиці «Хто я?» самооцінка ідентичності визначається в результаті співвідношення кількості оцінок «+» і «-», які вийшли при оцінюванні кожного свого відповіді випробуваним на етапі кількісної обробки.

Методика самооцінки особистості (С.А. Будассі) дозволяє проводити кількісне дослідження самооцінки досліджуваних. Респондентам пропонувався список із 43 слів, що позначають різні якості особистості. З них необхідно було обрати 20 якостей, які в найбільшій мірі характеризують поняття «Я реальний психолог». В основі обробки даних методики лежить спосіб ранжування зазначених респондентами якостей. Здійснюючи зіставлення коефіцієнтів кореляції рангів двох цих рядів, можна з'ясувати, наскільки зближується у свідомості досліджуваних розуміння себе як майбутнього психолога з еталоном психолога. В даній методиці дослідження самооцінки її рівень та адекватність визначаються як відношення між «Я ідеальний» та «Я реальний». Виявлення цього балансу в самосвідомості майбутніх психологів, які опановують другу вищу освіту, переслідує не лише науково-пізнавальну, але й практично-розвивальну мету.

Кількість досліджуваних складала 184 особи, статевий розподіл – 90 % жінок, 10 % чоловіків. Контингент досліджуваних склали майбутні психологи денної та заочної форми

навчання з досвідом та без досвіду психологічної практики. Серед досліджуваних 50% склали ті, хто продовжує професійну освіту за обраним фахом – група ПБО (психологічна базова освіта), а також ті, хто отримує другу вищу освіту на базі бакалаврської освіти з іншого фаху – група НБО (непсихологічна базова освіта).

У результаті застосування методики «Двадцять тверджень» М. Куна і Т. Маркпантленда було проаналізовано дані, представлені на діаграмі (рис.1).

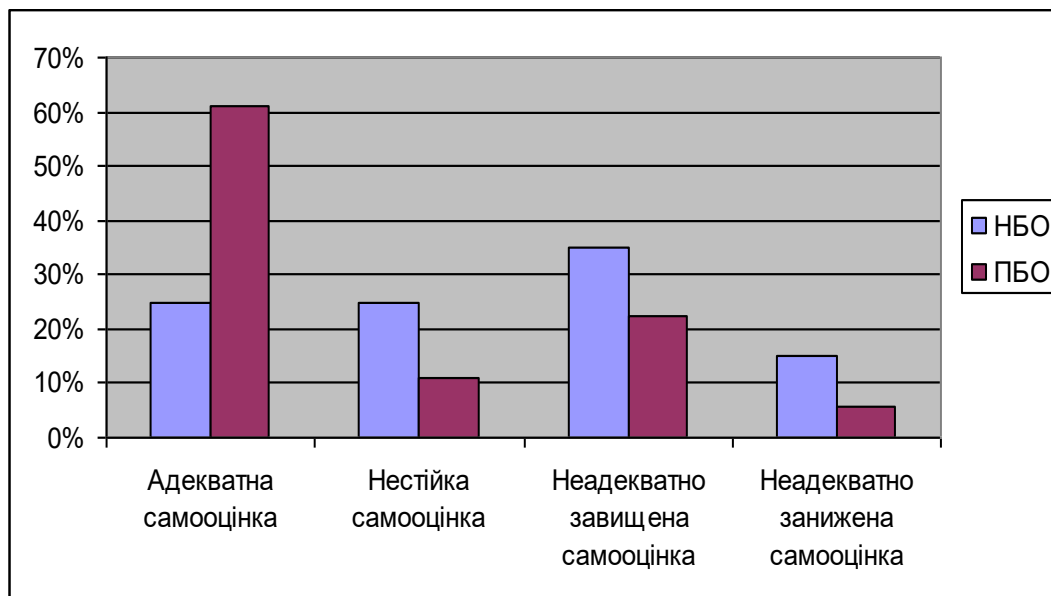

Рис.1. Рівень самооцінки студентів-психологів з психологічною (ПБО) та непсихологічною (НБО) базовою освітою.

Отримані результати засвідчили, що в групі НБО представлено лише чверть студентів з адекватною самооцінкою, стільки ж нестійкою самооцінкою. 35% студентів із неадекватно завищеною самооцінкою.

Відомо, що суб'єкти із завищеною самооцінкою, з одного боку, гіпертрофовано оцінюють свої достоїнства: переоцінюють і приписують їх собі, з іншого – недооцінюють і виключають у себе недоліки. Вони ставлять перед собою більш високі цілі, ніж ті, які можуть реально досягти, у них високий рівень домагань, що не відповідає їх реальним можливостям. Людина із завищеною самооцінкою характеризується також нездатністю приймати на себе відповідальність за свої невдачі, відрізняється зарозумілим ставленням до людей, конфліктністю, постійною незадоволеністю своїми досягненнями, егоцентризмом. Неадекватна самооцінка своїх можливостей і завищений рівень домагань обумовлюють надмірну самовпевненість [4].

15% в групі НБО – студенти з неадекватно заниженою самооцінкою. При заниженій самооцінці людина характеризується надмірною невпевненістю в собі. Невпевненість, часто об'єктивно не обґрунтована, є стійкою якістю особистості і веде до формування таких рис, як смиренність, пасивність, «комплекс неповноцінності». Вони зазвичай ставлять перед собою більш низькі цілі, ніж ті, які можуть досягти, перебільшуючи значення невдач, адже низька самооцінка передбачає неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості, які обумовлені недооцінкою своїх успіхів і достоїнств [5].

У групі студентів, які продовжують здобувати вищу освіту за профільною базовою освітою, – 61,12% з адекватною самооцінкою, 11,12% з нестійкою самооцінкою, 22,23% з

неадекватно завищеною самооцінкою; 5,56% з неадекватно заниженою самооцінкою. Звертає на себе увагу той факт, що у переважної більшості в цій групі має місце високий рівень адекватної самооцінки.

Згідно з отриманими результатами, можна стверджувати, що залежно від умов здобуття вищої освіти (ПБО або НБО) студенти демонструють дещо різний погляд на життя, цінності, норми поведінки, статуси у житті та соціальні ролі.

Для подальшої обробки тесту двадцяти суджень за основу інтерпретації було обрано шкалу аналізу ідентифікаційних характеристик, яка включає в себе 24 показники. Для обрахунку статистичної різниці між отриманими результатами використовувався критерій кутового перетворення Фішера. Результати проведеного аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Самоідентифікаційні характеристики студентів-психологів з профільною (ПБО) та непрофільною (НБО) базовою освітою

Показник	НБО		ПБО		$\varphi^{**\text{емп}}$
	К-сть слів	%	К-сть слів	%	
Соціальне «Я»	24	41,3	32	31,2	1,31
Комунікативне «Я»	2	3,44	17	16,5	2,839*
Матеріальне «Я»	0	0	0	0	-
Фізичне «Я»	3	5,1	1	0,9	1,584
Діяльнісне «Я»	8	13,7	23	22,3	1,358
Перспективне «Я»	1	1,7	0	0	-
Рефлексивне «Я»	20	34,4	30	29,1	0,707
Всього	58	100	103	100	

Примітка: $\varphi^{*\text{емп}} > \varphi^{*\text{крит}}$ ($p \leq 0,05$), $\varphi^{*\text{крит}} = \{2,16$ ($p \leq 0,1$), $2,71$ ($p \leq 0,05$)

У результаті обрахунку даних були виявлені статистично достовірно значущі дані, характерні для показника «комунікативне Я», який включає в себе аспекти спілкування з оточенням, з професійною спільнотою. Згідно з результатами статистичного обрахунку, у групі НБО домінує показник «соціальне «Я» (41,3%), який передбачає пряме означення своєї ролі в суспільстві, сімейної (мати, донька, син, чоловік або дружина), релігійної приналежності та ін. Спостерігається відсутність відповідей, які б належали до групи маркерів «матеріальне «Я», таких як: опис майна (маю квартиру, одяг та ін.), оцінку свого матеріального стану (бідний/багатий, люблю гроші та ін.) та ставлення до навколишнього середовища (люблю море, люблю теплу погоду).

Досить статистично виразне рефлексивне «Я» описує особисті погляди, оцінні судження, інтереси, уподобання в житті та абстрактно-узагальнені думки про себе, характеризуючи таким чином образ «Я» та професійну спільноту, яка відіграє в їхньому житті важливу роль.

Наступним етапом дослідження стало вимірювання рівня самооцінки студентів за методикою самооцінки особистості за Шкалою Будассі. Узагальнені кількісні показники дослідження рівня самооцінки студентів «Я реальний психолог» представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Кількісні показники дослідження рівня самооцінки «Я реальний психолог» у студентів груп НБО та ПБО (%)

Рівні самооцінки	НБО	ПБО
Висока неадекватна	0	0
Висока адекватна	17	28
Середня адекватна	53	44
Низька адекватна	30	23
Низька неадекватна	0	5

На підставі табличних даних можна стверджувати, що більшість досліджуваних мають середню адекватну самооцінку «Я реальний психолог». Отримані результати означають, що студенти вірно співвідносять свої можливості й здібності, досить критично ставляться до себе, прагнуть реально дивитися на свої невдачі й успіхи, ставити перед собою досяжні цілі.

Поряд з цим, на підставі того, що в групі НБО 30%, студентів з низькою адекватною самооцінкою, можна припустити, що у цих досліджуваних у процесі навчання формується та ускладнюється уявлення про самого себе як психолога, що спричинює зміни в емоційно-ціннісному відношенні до себе як фахівця. Лише 17% студентів, які мають високу адекватну самооцінку, понад усе цінують себе та поважають себе як майбутніх фахівців, які задоволені собою, попри те, що в даний період вони схильні дещо завищувати власні можливості.

Більшість досліджуваних з групи ПБО (44%) мають середню адекватну самооцінку Я реальний психолог, що свідчить про те, що вони поважають себе як психологів, цінують власний досвід, знають свої сильні і слабкі сторони, прагнуть до самовдосконалення та саморозвитку. Меншу частину цієї групи складають студенти, що мають високу адекватну самооцінку (28%) та низьку адекватну (23%). У досліджуваних з високою самооцінкою сформувалися стійкі позитивні уявлення про самого себе як психолога, що ставлять перед собою високі цілі. Протилежне можна сказати про студентів із заниженою самооцінкою, які ставлять перед собою більш низькі цілі, ніж ті, яких вони можуть досягнути, перебільшуючи значення невдач. У 5% досліджуваних простежується низька неадекватна самооцінка, тобто має місце невпевненість у собі та своїх можливостях як майбутнього психолога, частіше всього необґрунтована самокритичність, це все призводить до формування пасивності й «комплексу неповноцінності». Рис. 2. унаочнює показники самооцінки «Я реальний психолог» студентів з психологічною та непсихологічною базовою освітою.

Аналізуючи отримані результати, можна стверджувати, що в цілому, майбутні психологи мають досить чітко сформовану адекватну самооцінку Я реальний практичний психолог. Студенти мають чітко визначений образ ідеального психолога, зразок, якого слід прагнути. Цей образ лише коректується протягом навчання через пізнання себе в навчальному процесі.

Під час дослідження виявлено, що у студентів НБО рівень самооцінки «Я реальний практичний психолог» нижчий, ніж у студентів ПБО. На підставі цих даних можна стверджувати, що значна частина студентів, які не змінювали профіль навчання, в силу

того, що мали змогу спробувати себе як психологів на практиці, мають кращі уявлення про свої можливості, прийняття своїх позитивних сторін та недоліків одночасно.

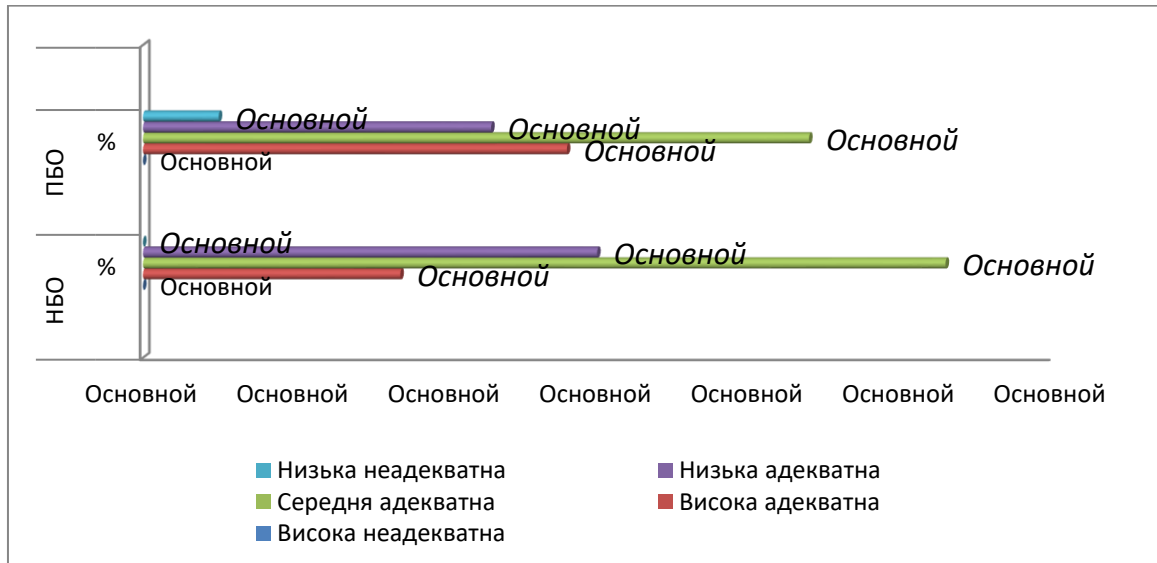

Рис.2. Особливості самооцінки образу «Я реальний психолог» у студентів з психологічною та непсихологічною базовою освітою

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Професійна самосвідомість особистості – це складно структурований феномен, що об'єднує в собі знання про власні особливості, наявні професійні здібності та інтереси, які є чинником корегування професійного «Я-образу», професійної самооцінки та рівня професійних домагань. Порівняльний аналіз показників самооцінки та самоідентичності студентів із психологічною та непсихологічною базовою освітою вносить нову інформацію про структуру професійної самосвідомості майбутніх фахівців.

2. При обрахуванні статистичної різниці між отриманими результатами за допомогою критерію кутового перетворення Фішера встановлено статистично значущу міжгрупову різницю за показником «комунікативне «Я». У групі НБО домінує показник «соціальне «Я», який передбачає пряме означення своєї ролі в суспільстві, сімейної (мати, донька, син, чоловік або дружина), релігійної приналежності та ін. Досить статистично виразне рефлексивне «Я», що характеризує образ «Я» та професійну спільноту, яка відіграє в їхньому житті важливу роль. Резюмуючи вищесказане, можна стверджувати, що переживання різного життєвого досвіду, який вплинув на вибір професії та форму продовження навчання (профільна чи непрофільна вища освіта) суттєво впливає на показники самооцінки студентів: вибір профільної психологічної освіти сприяє формуванню адекватної самооцінки, вибір непрофільної психологічної освіти пов'язаний з переважанням неадекватно завищеної самооцінки.

3. Вимірювання рівня самооцінки студентів «Я реальний психолог» за методикою самооцінки особистості за Шкалою Будассі дозволило стверджувати, що більшість досліджуваних мають середню адекватну самооцінку. У групі НБО третина студентів з низькою адекватною самооцінкою «Я реальний психолог», тобто у цих досліджуваних у процесі навчання лише формується та ускладнюється уявлення про самого себе як психолога, що спричинює зміни в емоційно-ціннісному ставленні до себе як фахівця. НБО рівень самооцінки «Я реальний психолог» нижчий, ніж у студентів ПБО. На підставі цих даних можна стверджувати, що значна частина студентів, які не змінювали профіль

навчання, в силу того, що мали змогу спробувати себе як психологів на практиці, мають кращі уявлення про свої можливості, прийняття своїх позитивних сторін та недоліків одночасно. Таким чином, студенти, які отримали базову непсихологічну освіту, лише розкривають особливості своєї особистості, пізнають себе, дещо ідеалізуючи майбутню професійну діяльність. Переживаючи переломний період професійного життя, вони зазнають деяких змін у розумінні себе, в оцінці своєї компетентності, проте схильні до роботи над собою, до саморозвитку та саморозкриття, самоконтролю своєї поведінки та емоційно-ціннісного ставлення до себе.

Метою подальших пошуків може стати виявлення специфіки на афективно-оцінному рівні професійної самосвідомості, а саме: особливостей мотивації, мотиваційних комплексів, внутрішніх та зовнішніх типів професійної мотивації.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 192 с.
2. Боришевский М.И. Теоретические вопросы самосознания личности. *Психологические особенности самосознания подростка*. Київ: Вища школа, 1980. С. 5-38.
3. Донцов А.И. Белокрылова Г.М. Профессиональные представления студентов-психологов. *Вопросы психологии*. 1999. № 2. С. 42-49.
4. Захарова А.В. Психология формирования самооценки. Минск: БГУ, 1993. 99 с.
5. Колобкова А.И. Особенности самооценки в связи с критическим событием потерей и отсутствием работы (на материале работающих и безработных граждан Германии): автореф. дис. ... канд. психол. наук : Пермь, 1999. 19 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Свіденська Г. М. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості в період підліткової кризи : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ. 2008. 19 с.
8. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии : монография. Москва: МГУ, 1977. 246 с.
9. Ясперс К. Общая психопатология / пер. Л.О. Акопян. Москва: Практика, 1997. 1053 с.

References transliterated

1. Andrijchuk I. P. Formuvannia pozytyvnoi Ya-kontseptsii osobystosti majbutnikh praktychnykh psykhologiv u protsesi profesijnoi pidhotovk: dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 2003. 192 s.
2. Boryshevskij M.J. Teoretycheskye voprosy samosoznanyia lychnosti. *Psykhologicheskye osobennosty samosoznanyia podrostka*. Kyiv: Vyscha shkola, 1980. S. 5-38.
3. Dontsov A.Y. Belokrylova H.M. Professyonal'nye predstavleniya studentov-psykhologov. *Voprosy psykhologyy*. 1999. № 2. S. 42-49.
4. Zakharova A.V. Psykhologhiya formyrovanyia samoosenky. Mynsk: BHU, 1993. 99 s.
5. Kolobkova A.Y. Osobennosty samoosenky v svyazy s krytycheskym sobytyem poterej y otsutstvyem raboty (na materyale rabotaiuschykh y bezrobotnykh
6. Pro vyschu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. Data onovlennia: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Svidens'ka H. M. Psykhologichni osoblyvosti rozvytku samosvidomosti osobystosti v period pidlitkovoï kryzy : avtoref. dys... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. Kyiv. 2008. 19 s.

8. Chesnokova Y.Y. Problema samosoznaniya v psikhologiyu : monohrafiya. Moskva: MHU, 1977. 246 s.
9. Yaspers K. Obschaia psikhopatolohiya / per. L.O. Akopian. Moskva: Praktyka, 1997. 1053 s.

Mytrofanova S.S. Professional self-identity as an element of self-consciousness of future psychologists. In the course of this study, indicators of self-evaluation and self-identity of students with the basic education in psychology and in a non-psychology field were subjected to a comparative analysis. The number of respondents was 184 full-time and extramural psychology students with and without experience in practical psychology. Half of the respondents were persons continuing their professional education in the chosen field of specialization, the BEP group (basic education in psychology), and the other half were those gaining a second university degree under a bachelor's program with a different specialization, the BEN group (basic education in a non-psychology field). The social "self" and reflexive "self" indicators are dominant in the BEN group, while a high level of adequate self-evaluation was observed in the BEP group. A statistically significant difference between the groups in terms of the "communicative "self"" indicator was established. In the BEN group, one-third of the students have low adequate self-evaluation "I am a real psychologist", which means that in these respondents, the perception of themselves as a psychologist is only developing and complicating in the course of study. The level of their self-evaluation "I am a real psychologist" is lower than in BEP students. The latter have a better idea of their capabilities and better perception of their own positive qualities and weaknesses.

A conclusion was drawn that going through different life experience which bore upon the choice of profession and form of continuing study (higher education in the chosen or a different field of specialization) significantly affects the student's self-evaluation indicators: the choice of education in psychology in the chosen field of specialization helps develop adequate self-evaluation, while the choice of a second university degree with a different specialization stems from the domination of inadequately high self-evaluation. The students who received basic education in a non-psychology field are only revealing the features of their personality, only cognizing themselves, somewhat idealizing their future professional activity.

Keywords: basic higher education, psychologists, self-consciousness, self-evaluation, self-identity, students.